

У.Ж. Құдайбергенова ^{1*}

¹Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті,
Шымкент қ., Қазақстан

АРНАЙЫ ПЕДАГОГТЕРДІ ЖАЗБАША ҚАТЕЛЕРДІ ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСТАРЫНА ДАЯРЛАУ ЖАҒДАЙЫ

Аңдатпа

Мақалада 6В019-«Арнайы педагогика» (Логопедия) бағыты бойынша жазбаша сөйлеу тілінің бұзылуын түзетуге бағытталуының жеткіліктілігін зерттеу үшін 17 Қазақстандық жоғары оқу орындарының білім беру бағдарламаларының талдауы ұсынылған. Аталған мәселенің қазіргі таңда Қазақстанда және шетелде зерттелу деңгейін талдау негізінде балалардағы жазбаша сөйлеу тілінің спецификалық бұзылыстарын түзету жұмыстарында қазақ тіліне басымдық беретін ғылыми деректердің жоқтығын анықталды.

Университеттердің 2019-2023 оқу жылдарындағы 6В019-«Арнайы педагогика» білім беру бағдарламаларын талдау Қазақстандағы жоғары оқу орындарының 11%-ында жазбаша сөйлеу тілінің бұзылуын түзетуге бағытталған пәндер мүлде оқытылмайтынын, бір де біруниверситетте қазақ тіліне тән жазбаша қателерді жою ерекшеліктерін ашатын оқу пәндері ұсынылмағанын анықтауға мүмкіндік берді.

Білім беру бағдарламаларының мазмұнын талдау нәтижесінде жазбаша сөйлеу тілі бұзылған балалармен нәтижелі жұмыс жүргізілуі үшін арнайы педагогтерді даярлау мазмұнына арнайы оқу пәндері енгізілуі керек деген қорытынды жасалды. Пәнді оқыту барасында студенттер қазақ тіліне тән 9 әріптің жазылу ерекшеліктерін меңгереді, апострофтарға талдау жасайды, олардың белгілі дәрежеде араласуына ықпал ететін ұқсастығын біледі; қазақ тіліне тән әріптердің бұзылысын түзету ерекшеліктерін зерттейді және т.б.

Түйін сөздер: арнайы педагогтерді даярлау, педагогтің кәсіби құзыреттілігі, білім беру бағдарламасы, жазбаша қателер, дисграфия.

Құдайбергенова У.Ж.^{1*}

¹Южно-Казахстанский педагогический университет имени Узбекали Жанибекова
г.Шымкент, Казахстан

СОСТОЯНИЕ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ К РАБОТЕ ПО ИСПРАВЛЕНИЮ ПИСЬМЕННЫХ ОШИБОК

Аннотация

В статье представлен анализ образовательных программ 17 казахстанских вузов по направлению подготовки 6В019-«Специальная педагогика» (Логопедия) для изучения достаточности их направленности на исправление нарушений письменной речи. На основе анализа современного состояния изученности данной проблемы в Казахстане и за рубежом мы выявили недостаточность научных данных, которые отдают приоритет казахскому языку в работе по коррекции специфических нарушений письменной речи у детей. Анализ образовательных программ вуза 6В019 - «Специальная педагогика» на 2019-2023 учебный год в Казахстане позволил установить, что в 11% вузов вообще не изучаются дисциплины, направленные на коррекцию нарушений письменной речи, и ни в одном вузе не представлены учебные дисциплины, раскрывающие особенности устранения специфических письменных ошибок на казахском языке. В результате анализа содержания образовательных программ делается вывод, что для последующей эффективной работы с детьми с нарушениями письменной речи в содержание подготовки специальных педагогов должны включаться специальные учебные дисциплины. В процессе их изучения студентами будут рассматриваться особенности написания 9 букв казахского языка, анализироваться характерные апострофы, схожесть которых в определенной степени способствует их смешиванию; изучаться специфика коррекции нарушений букв, характерных для казахского языка и многое другое.

Ключевые слова: подготовка специальных педагогов, профессиональная компетентность педагога, образовательная программа, письменные ошибки, дисграфия.

Kudaibergenova U.^{1*}

¹South Kazakhstan Pedagogical University named after Uzbekali Zhanibekova
Shymkent, Kazakhstan

THE STATE OF PREPARATION OF SPECIAL TEACHERS FOR WORK ON CORRECTING WRITTEN ERRORS

Abstract

The article presents an analysis of educational programs of 17 Kazakhstani universities in the field of training 6B019-"Special pedagogy" (Speech therapy) to study the sufficiency of their focus on correcting violations of written speech. Based on the analysis of the current state of the study of this problem in Kazakhstan and abroad, we have identified a lack of scientific data, who give priority to the Kazakh language in the work on the correction of specific violations of written speech in children. An analysis of the educational programs of the university 6B019-"Special Pedagogy" for the 2019-2023 academic year in Kazakhstan allowed us to establish that 11% of universities do not study disciplines aimed at correcting violations of written speech at all, and no university presents academic disciplines that reveal the features of eliminating specific written errors in the Kazakh language. As a result of the analysis of the content of educational programs, the conclusion is made, that for the subsequent effective work with children with writing disorders, special academic disciplines should be included in the content of the training of special teachers. In the process of studying them, students will consider the peculiarities of writing 9 letters of the Kazakh language, analyze characteristic apostrophes, the similarity of which contributes to their mixing to a certain extent; study the specifics of correcting violations of letters characteristic of the Kazakh language and much more.

Keywords: training of special teachers, professional competence of a teacher, educational program, written errors, dysgraphia.

Кіріспе. Қазіргі уақытта жазу қиындығы бар оқушылармен жұмыс істейтін арнайы педагогтерді даярлау мәселесі ерекше өзекті болып отыр. Қазіргі білім беру жүйесі дисграфия сияқты әртүрлі жазбаша бұзылулардан зардап шегетін мектеп оқушыларының санының артуына тап болып отыр, бұл олардың оқу процесінде сәтті бейімделуін айтарлықтай қиындатады. Жазу күрделі және көп қырлы процесс ретінде баладан дамыған когнитивті, сөйлеу және моториканы, сондай-ақ осы дағдыларды оқу іс-әрекетінде тиімді қолдану қабілетін талап етеді. Жазудың бұзылуы, өз кезегінде, баланың академиялық үлгеріміне ғана емес, оның әлеуметтік бейімделуіне және психологиялық дамуына да кері әсерін тигізеді. Бұл мәселені шешудің негізгі факторларының бірі-жазудың бұзылуын түзете алатын және арнайы оқыту әдістеріне мұқтаж білім алушыларға қолдау көрсете алатын білікті мамандарды даярлау. Логопедия, сондай-ақ ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға арналған оқыту әдістемесі саласында білімі мен практикалық дағдылары бар арнайы педагогтер жазбаша қателерді түзетуде маңызды рөл атқарады. Алайда, тәжірибе көрсеткендей, осы саладағы арнайы педагогтердің дайындық деңгейі көп нәрсені қалайды, бұл жазу бұзылыстары бар оқушылар үшін білім беру процесінің тиімділігіне қауіп төндіреді.

Осы зерттеудің *негізгі мақсаты* - жоғары оқу орындарының 6B019-«Арнайы педагогика» (Логопедия) білім беру бағдарламаларының мазмұнын талдау нәтижесінде жазбаша сөйлеу тілі бұзылған балалармен нәтижелі жұмыс жүргізілуі үшін арнайы педагогтерді даярлау мазмұнын анықтау. Арнайы педагогтердің кәсіби білімі мен дағдыларының деңгейін ғана емес, сонымен қатар осы саладағы мамандардың біліктілігін арттыруға бағытталған білім беру бағдарламалары мен әдістемелік материалдардың қол жетімділігін қарастыру маңызды.

Р.И.Лалаева қазіргі логопедиялық теорияға сәйкес дисграфиядағы қателерді сипаттай отырып, олардың келесі ерекшеліктерін анықтайды. Дисграфиядағы қателіктер тұрақты және нақты болып табылады, бұл оларды бастауыш сынып оқушылардың көпшілігінде жазуды меңгеру кезеңінде кездесетін қателерден ажыратуға мүмкіндік береді. Жазудағы қателер көп қайталанатын және ұзақ уақыт сақталады. Дисграфиялық қателер сөйлеудің лексикалық-грамматикалық құрылымының қалыптаспауымен, оптикалық-кеңістіктік функциялардың дамымауымен, балалардың фонемаларды есту және айтылымда саралау қабілетінің төмен-

дігімен, сөйлемдерді талдаумен, фонемалық талдау мен синтезді жүзеге асырумен байланысты. Бұл бұзылыстар өздігінен түзетілмейтінін түсіну маңызды, сондықтан баламен кешенді түзету жұмыстарын жүргізу қажет, өйткені жазбаша сөйлеу тілінің бұзылуы баланың жалпы дамуына теріс әсер етеді, мектепке дұрыс бейімделе алмауына әкеп соғады, оқу процесін қиындатады және оның тиімділігін төмендетеді [1].

Дисграфияның жекелеген түрлерін түзету мәселелерін, оқушылардағы дисграфияның алдын алу және жою бойынша жұмыстың әртүрлі бағыттарын біз Л.С.Волкованың, Р.И.Лалаеваның, Л.Г.Парамонованың, С.Н.Шаховскаяның, М.С.Грушевскаяның зерттеулерінен табамыз. Қазіргі кезеңдегі оқушының дисграфиясын жоюдың логопедиялық аспектісі, дисграфияның орфографияны меңгеру процесіне әсері Т.В. Ахутина, Р.И.Лалаева, А.Н.Корнева, В.И.Ляудис, Л.Г.Парамонова, Л.С.Цветкова және О.И.Азова, Л.Г.Парамонова, И.В.Прищепова, И.А.Денисова сияқты зерттеушілердің жұмыстарында айқындалған.

Қазіргі әлеуметтік-педагогикалық жағдайдағы дисграфияның педагогикалық аспектісі А.А.Архипова, Л.Н.Бережнова, О.А.Иванова, А.Г.Козлова, И.А.Маврина, Н.Г.Милованова, И.Г.Пчелинцева, С.А.Расчетина т.б. ғалымдардың еңбектерінде көрініс тапқан.

Логопедтерді жазбаша сөйлеу тілінің спецификалық бұзылыстарын жою бойынша даярлау мәселелерін О.Н.Суртаева және Г.В.Валиуллина ғалымдар өз еңбектерінде көрсеткен. [2-3].

Бұл ретте орыс тілді мектеп оқушыларының дисграфиясын түзету әдісін ресейлік зерттеушілер көп уақыт бұрын әзірлегенін және тәжірибеде сәтті қолданылып келе жатқанын айта кеткен жөн. Логопедтер спецификалық қателер жіберетін қазақ тілді балалармен түзету жұмыстары барысында ғылыми зерттеулердегі әдістеменің жеткіліксіздігінен, сондай-ақ университеттегі жеткіліксіз даярлығынан осы күнге дейін күрделі қиындықтарды бастан кешіруде. Сонымен қатар мемлекет басшысы Қ.К.Тоқаев 2020 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауында: «Күнделікті мәселелерді шешумен қатар, балалардың бәріне бірдей мүмкіндік туғызу үшін жүйелі шаралар қабылдау қажет. Балаларымыз қай жерде тұрса да, қандай тілде оқыса да сапалы білім алуы керек» деп атап өтті.

Шетелдік ғалымдардың зерттеуінше Американдық мектептерде жазуында бұзылысы бар балалар саны 15-20%, Еуропалық мектептерде 10% құрайды. Ресейлік ғалымдардың зерттеулеріне сай жазу мен оқуды меңгеруде қиындықтарға тап болған бастауыш сынып оқушылардың жалпы саны 15% - дан 40% - ға дейін жетеді, бірақ бұл мәселені арнайы талдаудың болмауы жазбаша тілдің бұзылуының барлық көрсеткіштері анықталмайды деген болжам жасайды. Тиісті бағалаудың болмауының қауіпті екендігі қазірдің өзінде айқын, өйткені бастауыш білім беру мақсатындағы жазу және оқу оқушылардың одан әрі білім алу құралына айналады [4].

Қазақстанда тілдік пәндер бойынша үлгерімі нашар білім алушылар санының айтарлықтай артуы жоғары оқу орындарындағы болашақ логопедтердің қазақ тіліндегі жазбаша қателерді жою бағытындағы дайындығының жеткіліксіздігін көрсетеді. Мұндай мақсатты маман даярлаудың *өзектілігі* ерте және тиімді педагогикалық жұмысты қажет ететін ерекше білім беруді қажет ететін балалар санының көбеюіне байланысты қазақ тілінде жазуы бұзылған балаларды оқыту мен тәрбиелеу жүйесін тез арада өзгерту қажеттілігімен түсіндіріледі.

Отандық білім беру кеңістігіне енген педагогикалық қызметтің кәсіби стандартында арнайы педагогке қойылатын талаптар ретінде дамуында бұзылысы бар балалармен жұмыс жасауда, әртүрлі оқушылардағы қайталама бұзылыстарды жою жұмыстарын жүргізуде психологиялық-педагогикалық технологияларды қолдану қажеттілігі көрсетілген.

Жалпы мектепте арнайы педагогке нақты оқу мүмкіндіктеріне, мінез-құлық ерекшеліктеріне, психикалық және физикалық денсаулығына қарамастан барлық балаларды педагогикалық сүйемелдеуді қамтамасыз ету міндеті жүктеледі. Осы санаттағы барлық балаларда, сондай-ақ екі тілде сөйлейтін балаларда көбінесе жазуда спецификалық бұзылыстар

кездеседі, бұл барлық арнайы педагогтерді (тек логопедтерді ғана емес) мұндай балалармен дисграфияны жою бойынша жұмыс істеуге даярлау қажеттілігін көрсетеді.

Біздің елімізде қостілділікті дамуына барлық жағдай жасалған. Екі тілде - қазақ және орыс тілдерінде қарым-қатынастың теңгерімділігі баланың екі тілді табысты меңгерудегі шешуші себеп болып табылады. Әрине, бұл арада ата-аналардың балаларды екі тілде сөйлеуге үйретуі факторы да маңызды. Бұл ата-аналардың басты кемшілігі. Бүгінгі таңда біздің еліміздегі қостілділік балаларда «өздігінен» дамиды, сондықтан баланың сөйлеуінде және жазуында көптеген шатасулар кездеседі. Ата-аналар екі тілде қарым-қатынасты теңестіруі керек.

Негізгі ережелер. Жүргізген зерттеу жұмысымызда бірнеше жағдаяттарды анықтауға мүмкіндік берді:

- Жоғары оқу орындарында 89%-да жазбаша сөйлеу тілі бұзылысын түзетуге бағытталған пәндер оқытылады;

- 11%-да жазбаша сөйлеу тілі бұзылысын түзетуге бағытталған пәндер оқытылмайды;

- Қазақ тіліне басымдық берілген пәндер қарастырылмаған.

Материалдар мен әдістер. Теориялық зерттеулер көрсеткендей, арнайы педагогтің әдістемелік қызметі өзіндік сипатымен ерекшеленеді, ол көптеген арнайы әдістерді (пәндік, түзету және компенсаторлық бағыттардағы) игеру қажеттілігінен, оқушылардың даму ерекшеліктерін ескере отырып, вариативті әдістемелік мәселелерді тез шешу қабілетінен, дамуында бұзылысы бар балаалрдың даму ерекшеліктерін түзету мен орнын толтыру қызметін жүзеге асырудан тұрады.

Ғалымдар білім алушылардың жазбаша сөйлеу тілінің бұзылуы туралы білімдерін жүйелеу, спецификалық қателерді жою үшін жүргізілетін түзету жұмыстарының мазмұны, ұйымдастырылуы және әдістері туралы арнайы жұмыстардың қажеттігін; бұзылыстың құрылымын, жазу мен оқу процесін меңгеруде қиындықтары бар оқушылардың қазіргі жағдайы мен мүмкіндіктерін ескере отырып, оқушылардың түзету-педагогикалық іс-әрекетін жоспарлау және жүзеге асыру дағдыларын қалыптастыру қажеттігін; барлық мамандармен – психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуге қатысушылармен және ата-аналармен өзара әрекеттесу дағдыларын меңгеру қажеттігін дәлелдейді.

Қазақстанда кәсіби құзыреттілікті анықтау бойынша белгілі бір тәжірибе жинақталып, ЖОО-да арнайы педагогтарды даярлаудың кейбір жалпы мәселелері зерделенді. Алайда, зерттеулерде логопедтерді «Ерекше білімді қажет ететін оқушылармен», оның ішінде дисграфиямен жұмыс істеуге даярлау мәселелері іс жүзінде қозғалмады. Инклюзивті педагогтерді әртүрлі ақыл-ой операцияларын, соның ішінде ақыл-ой әрекеттерін дамытуға дайындау саласында көптеген зерттеулер болғанымен, мұғалімдерді жазбаша қазақ тілін меңгеруде қатты қиналатын балалармен жұмыс жүргізуге даярлау ерекшеліктері зерттелмеген.

Қазақстанда болашақ логопедтерді балалардың, әсіресе қазақ тілді балалардың жазбаша қателерін түзету бойынша жұмыс істеуге даярлау мәселесі жеткіліксіз зерттелгенін нақты айтуға болады. З.А.Мовкебаева, А.Б.Дүзелбаева, Б.А.Дюсенбаева бүгінгі таңда арнайы педагогтерді инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге даярлаудың өзекті мәселелерін зерттеу қажеттілігін зерттеуінде көрсеткен [5].

Отандық зерттеуші З.А.Мовкебаева өз еңбектерінде арнайы педагогтерде арнайы жағдайлар мен инклюзивті білім беру ортасын құра білуге, оқу-әдістемелік кешендерді бейімдеуге, басқа мамандармен, ата-аналармен және балалармен консультациялық көмек пен нәтижелі өзара іс-қимылды ұйымдастыруға байланысты құзыреттерді қалыптастыру қажеттігін атап өткен [6].

Б.А.Дюсенбаеваның зерттеулерінде Қазақстанда инклюзивті білім берудің белсенді таралуы жағдайында олардың инклюзивті мектептерде жұмысқа дайындығын жаңғырту маңыздылығын айқындады. Тиісінше, мұғалімдерді инклюзивті сыныптармен жұмыс істеуге

тиімді дайындау мәселелері ерекше өзектілігін атап өтті. Ұсынылған зерттеулерінің мақсаты аймақтағы жалпы білім беретін мектептердің дефектолог мұғалімдерінің инклюзивті білім беру тәжірибесін ұйымдастыру және жүзеге асыру туралы пікірлерін салыстырмалы түрде зерттеу болды. Арнайы педагогтердің инклюзивті бағытталған кәсіби және жеке құзыреттіліктерін дамыту көбінесе ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беру процесіне қосудың сәттілігіне байланыстылығын жұмыстарында қарастырды. Инклюзивті ұйымдарда тәжірибе жасайтын арнайы педагогтердің пікірін зерделеу негізінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға инклюзивті білім беруде арнайы педагогтерді даярлау тәсілдерін өзгертуді, оларды даярлау мазмұны мен бағыттарын жаңғыртуды талап ететіндігін зерделеді [7].

L.Romanovska., R.Janssen., M.Bonte жазудағы қиындықтар әр түрлі бұзылыстармен және сәтті жазу үшін қажетті негізгі дағдылардың әлсіреуімен байланысты болуы мүмкіндігін қарастырған. Мұндай дағдыларға мыналар жатады: жазу жылдамдығы, әріптердің түсініктілігі және ұсақ моторды үйлестіру. Егер осы компоненттердің кез келгені тиімсіз жұмыс істесе, бұл жазуды үйрену процесін айтарлықтай қиындатуы мүмкін. Зерттеулер көрсеткендей, бұл дағдыларды ерте кезеңдерде дамыту маңызды аспект болып табылады, өйткені олар жазу арқылы әрі қарай оқу мен өзін-өзі қалыптастыру қабілетінің негізін құрайды. Сондай-ақ балалардың жеке ерекшеліктерін ескеру және осы дағдыларды нығайтуға бағытталған тәсілдерді қолдану маңызды [8].

Джоши мен Буктың зерттеулеріне сәйкес, жазуды оқытудың мақсатты тәсілі зейінді шоғырландыруға және көру және есте сақтау қабілетін нығайтуға бағытталған әртүрлі жаттығуларды қамтуы мүмкін, бұл әсіресе балалардың қабілеттерінің деңгейіне сәйкес маңызды [9]. W.Wiki және S.H.Lichtsteiner тиімді жазу тек сәйкес сөздерді таңдап, ретке келтіруді ғана емес, сонымен қатар сөздерді түсіну процесіне байланысты қысқа сөз тіркестерін түсінуді талап ететіндігі атап өткен. Бұл процесс жүйке жүйесі үшін күрделі қызмет болып табылады [10].

Оқуда дамуында бұзылысы бар балалар үшін сөйлемді аяқтау үшін дұрыс сөзді табу және әр сөздің рөлін түсіну қиын болуы мүмкін. Сондықтан үй тапсырмасын орындау және тәжірибеден өткізу олардың табысының кілті болады. Есту, көру және тактильді жаттығулар сияқты мультисенсорлық әдістерді, сондай-ақ әртүрлі тапсырмаларды қамтитын мақсатты тәсіл балалардың жазу қабілетін айтарлықтай жақсарта алады. Осылайша, оқытудың әртүрлі әдістерін біріктіру жазу дағдыларын тереңірек түсінуге және дамытуға ықпал етеді.

Арнайы педагогтердің жазбаша сөйлеу тілі бұзылысы бар балалармен жұмыс істеуге даярлау қажеттілігінің жеткіліктілігін зерделеу мақсатында біз Қазақстандық жоғарғы оқу орындарының 6B019-«Арнайы педагогика» білім беру бағдарламадарына талдау жұмыстарын жүргіздік. Талдау үшін 17 ЖОО-ның білім беру бағдарламаларындағы «Жазбаша сөйлеу тілінің бұзылыстары кезіндегі түзету жұмыстары» сынды пәндерге және пән мазмұнын салыстырдық.

Нәтижелер. Салыстыру барысында келесідей нәтижеге көз жеткіздік: зерттеуге алынған білім беру бағдарламаларының 89%-ында жазбаша сөйлеу тілі бұзылысын түзетуге бағытталған пәндер оқытылады. Ал 11%-ында бұл пәндер мүлдем қарастырылмаған (1-кестеге қараңыз). Дегенмен жазбаша сөйлеу тілі бұзылысын түзетуге бағытталған пәндер жүргізілгенімен де, ол пәндерде қазақ тіліне тән әріптердің бұзылысын түзетуге ешқандай мән берілмеген (1-суретке қараңыз) [11].

1-кесте. ЖОО-ның білім беру бағдарламаларына сипаттама.

№	ЖОО атауы	Білім беру бағдарламасының атауы	Пәннің атауы	Кредит саны
1	Сәрсен Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті	6В01901 Дефектология	Жазудың бұзылуы	5
2	Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті	6В01900 Арнайы педагогика	-	-
3	Ө. Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті	6В01901 Арнайы педагогика маманын (логопед) даярлау	Ауызша және жазбаша сөйлеуді түзету практикумы	7
4	Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті	6В01902 Арнайы педагогика	-	-
5	Ш. Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті	6В01901 Арнайы педагогика	Дисграфия, дислексия	5
6	А. Байтұрсынов атындағы Қостанай Өңірлік университеті	6В01902 Арнайы педагогика	Жазбаша тілдің бұзылуын түзету бойынша логопедиялық жұмыс	5
7	Қазақ Ұлттық қыздар педагогикалық университеті	6В01901 Арнайы педагогика	Жүйелік сөйлеу және дисграфия, дислексия бұзылыстарындағы логопедиялық жұмыс	5
8	Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті	6В01901 Арнайы педагогика	Жазбаша тіл бұзылған жағдайда түзету-педагогикалық жұмыс әдістемесі	5
9	М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті	6В01906 Арнайы педагогика	Жазбаша тілді бұзу және оны түзету	5
		6В01902 Дефектология (логопедия)	Жазбаша тіл бұзылған жағдайда логопедиялық жұмыс	5
10	Қызылорда Ашық университеті	6В01902 Логопедия	Жазбаша тілді бұзу және оны түзету	
11	«Мирас» Университеті	6В01902 Дефектолог-	Ерекше білім беру қажеттіліктері бар	7

		мұғалім, арнайы педагог	балалардың ауызша және жазбаша тілінің бұзылуы	
		6B01901 Дефектология	Интеллектісі бұзылған балалардағы ауызша және жазбаша тілдің бұзылуы	6
12	Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті	6B01901 Логопедия	Жазбаша сөйлеуді түзету	5
13	Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті	6B01902 Арнайы педагогика. Логопедия	Жазбаша тілдің бұзылуына түзету жұмыстары	3
15	Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті	6B01902 Арнайы педагогика	Ауызша және жазбаша тілдің бұзылуы кезіндегі түзету-дамыту жұмысы	5
14	М. Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті	6B01901 Логопедия	Жазбаша тілі бұзылған балалармен түзету жұмыстарын ұйымдастыру	6
15	М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті	6B01910 Дефектология	Дислексия мен дисграфияны логопедиялық түзету	5
16	Академик А. Қуатбеков атындағы Халықтар достығы университеті	6B01910 Дефектология	Жазбаша тілдің бұзылуымен логопедиялық жұмыс	4
17	Қорқыт ата атындағы Қызылорда университеті	6B01900 – Арнайы педагогика (логопедия)	Ауызша және жазбаша сөйлеуді түзету практикумы	5

1-кестеде көрсетілген жоғары оқу орындарының білім беру бағдарламасында пәннің мазмұнында қарастырылған мәселер:

- студенттердің жазбаша сөйлеу туралы түсініктерін адамның психикалық белсенділігінің күрделі формасы ретінде, дисграфияның, дислексияның әртүрлі түрлеріндегі бұзылыс құрылымы туралы, жазбаша сөйлеу бұзылыстарын еңсерудің түзету стратегиялары туралы қалыптастыру;

- студенттер жазу мен оқудың психофизиологиялық механизмдерімен, осы дағдылардың қалыпты қалыптасу жағдайларымен, дисграфия мен дислексияны тудыратын себептермен, сондай-ақ жазбаша тілді бұзу механизмдерінің заманауи тұжырымдамалары; дисграфия мен дислексияның жіктелуі мен белгілері;

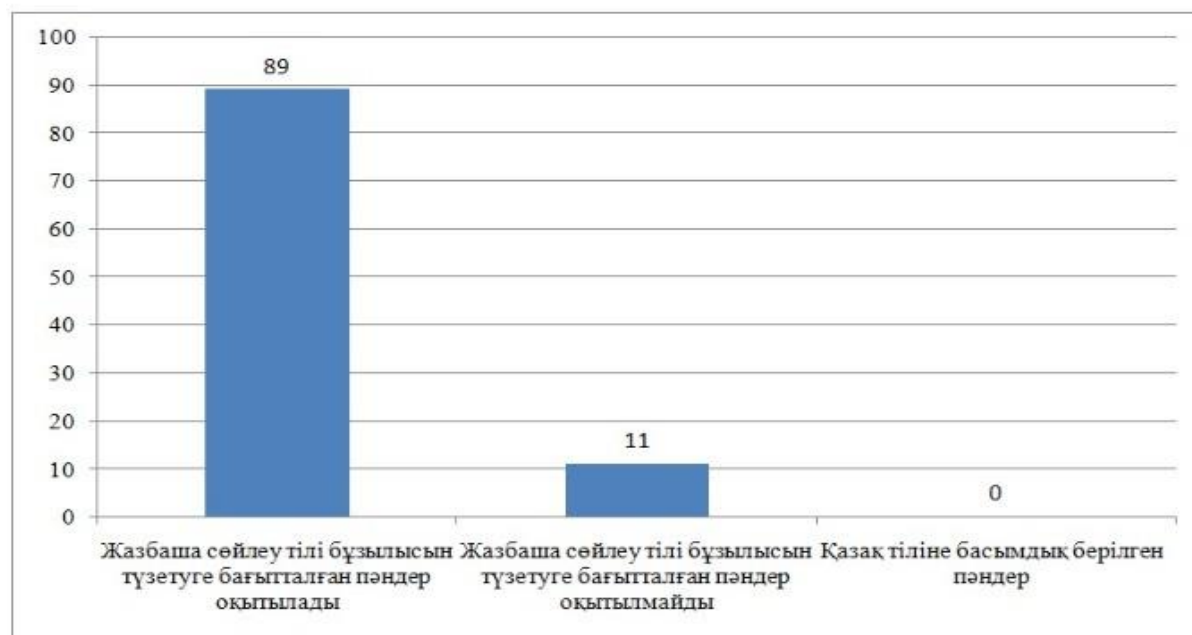
- жазбаша тіл бұзылыстарын ерте айқындау мәселесі;

- дисграфия мен дислексияның әртүрлі формаларын болдырмау және еңсеру бойынша түзету-логопедиялық жұмыстарды ұйымдастыру және жүргізу, сондай-ақ оқу мен жазудың бұзылуын жоюдың қолданыстағы әдістерімен танысу мәселелері;

- психикалық дамуы тежелген, зияты бұзылған, СТЖД, ФФЖ бар балаларда дисграфия мен дислексияның ерекшелігіне, сондай-ақ балалардың осы санаттарымен түзету жұмыстарының әдістемесі;

- дисграфия мен дислексияның әдіснамалық және теориялық негіздері, ауызша және жазбаша тілдің бұзылуының өзара байланысын анықтау;

- жазбаша тілдің бұзылуының этиопатогенетикалық негіздері мен салдары, мидың қызметтік механизмдері, олардың жіктелуі туралы қазіргі заманауи идеялардың мазмұнын ашу;
- дисграфия мен дислексияның әр-түрлі формаларында сөйлеу кемістігінің сипаты мен оны түзету жолдарын анықтаудың диагностикалық әдістері;
- жалпы білім беретін және арнайы мектептердегі оқушылардың спецификалық жазу бұзылыстарының дифференциалды диагнозын, балалардың әртүрлі санаттарының жазбаша сөйлеу бұзылыстарына бейімділік белгілерін анықтау және т.б [11].

1-сурет. ЖОО-ның білім беру бағдарламаларына салыстырмалы талдау.

Жоғарыда келтірілген білім беру бағдаламасындағы пәндердің мазмұнын талдай келе қазақ тіліне тән төл дыбыстар мен әріптердің бұзылыстарын алдын алу, түзету, еңсеру жұмыстары қарастырылмағанына көз жеткіздік.

Ресурстар мен уақыттың жетіспеушілігі

Арнайы мұғалімдерді жазбаша тілде қиындықтарға тап болған балалармен жұмыс істеуге дайындау барысында ресурстар мен уақыттың жетіспеушілігімен байланысты көптеген проблемалар бар. Бұл факторлар білім сапасына және мамандардың жазбаша қателіктерді тиімді түзетуге дайындығына теріс әсер етеді.

Көптеген жоғары оқу орындары жазбаша тілдің бұзылуымен жұмыс істеу үшін қажетті арнайы оқу материалдары мен оқу құралдарының тапшылығына тап болады. Бұл қазақ тілінің ерекшеліктеріне бейімделген әдістемелік ұсыныстарды да, дидактикалық материалдарды да қамтиды. Мұндай ресурстардың болмауы мұғалімдердің жеке білім беру бағдарламаларын әзірлеу мүмкіндіктерін шектейді және жұмыс тиімділігін төмендетеді.

Арнайы мұғалімдер көбінесе шектеулі уақыт жағдайында жұмыс істейді, бұл сабаққа толық дайындықты қиындатады. Олардың көпшілігі көптеген студенттермен сабақ жүргізеді, бұл жазбаша қателерді түзетуді кейінге қалдыруға немесе тиімсіз жүргізуге әкеледі. Жұмыс шарттары әрдайым әр студентке жеткілікті көңіл бөлуге мүмкіндік бермейді, бұл олардың оқуына теріс әсер етеді.

Уақыттың жетіспеушілігі мұғалімдердің біліктілігін арттыруды қиындатады. Көптеген мамандардың қосымша курстардан немесе тренингтерден өту мүмкіндігі жоқ, бұл білім мен

жұмыс әдістерінің ескіруіне әкеледі. Бұл, өз кезегінде, педагогтардың, әсіресе Қазақ тілі контекстінде, жазбаша тілдің бұзылуымен тиімді жұмыс істеуге дайындығын төмендетеді.

Осылайша, ресурстар мен уақыттың жетіспеушілігі арнайы мұғалімдерді жазбаша қателіктерді жеңуге дайындау жағдайына қатты әсер етеді. Бұл мәселені шешу үшін жоғары оқу орындарын қаржыландыруды ұлғайту, заманауи оқу материалдарына қол жеткізуді қамтамасыз ету және педагогтердің біліктілігін арттыру үшін жағдайлар жасау қажет. Тек осылай ғана жазбаша сөйлеуде қиындықтарға тап болған балалармен тиімді жұмыс істеуге және олардың сәтті әлеуметтенуіне ықпал етуге болады.

Әдістемелік қолдау және материалдарға қол жетімділіктің жеткіліксіздігі

Мамандандырылған оқу материалдары мен дидактикалық құралдарға шектеулі қол жетімділік мұғалімдердің тиімді жұмысқа дайындығын айтарлықтай төмендетеді. Көбінесе оқу орындарында қажетті ресурстар болмайды, бұл оқу процесін қиындатады. Мұғалімдер жазбаша тілі бұзылған балаларға бейімделген дидактикалық материалдардың жетіспеушілігіне тап болуы мүмкін, бұл олардың оқыту әдістері мен тәсілдерін таңдау мүмкіндігін шектейді.

Осылайша, арнайы педагогтердің жазбаша бұзылыстарды жеңуге дайындығы көбінесе әдістемелік қолдаудың болуына және мамандандырылған материалдарға қол жетімділікке байланысты. Жазбаша сөйлеу қабілеті бұзылған балалармен жұмыс тиімділігін арттыру үшін мұғалімдерді қажетті ресурстармен қамтамасыз ету және олардың кәсіби өсуі мен дамуына жағдай жасау қажет.

Талқылау. Қазақстанда арнайы педагогтерді жазбаша сөйлеу тілі бұзылысы бар балалармен жұмыс істеуге дайындау қажеттілігінің жеткіліктілігін зерделеу мақсатында жүргізілген зерттеу жұмысымыздың нәтижесі ЖОО-ның 11%-ында жазбаша сөйлеу тілі бұзылысын түзетуге бағытталған және ешқайсысында қазақ тіліне басымдық берілген пәндер оқытылмайтынын анықтауға мүмкіндік берді. Сонымен қатар, логопед мамандарын даярлау процесінде жазу бұзылыстарынан гөрі сөйлеу бұзылыстарын жою үшін баламен түзету жұмыстарына басым көңіл бөлінетінін айта кету керек. Бұл сөйлеу қабілетінің бұзылуы жазу қабілетінің бұзылуына қарағанда анық көзге түсетіндіктен болса керек. Бірақ жазуда қиындықтары бар балаға дер кезінде арнайы көмек көрсету мектеп беретін білімді меңгерудегі, оқудағы және әлеуметтік бейімделудегі қиындықтарға байланысты жағдайды өзгертетіні сөзсіз.

Қорытынды. Ойымызды тұжырымдай келе, жазбаша сөйлеу тілі бұзылысы бар балалармен тиімді жұмыс жүргізу үшін арнайы педагогтарды даярлауда ЖОО-да арнайы оқу пәндері жүргізілу керетігін болжаймыз. Пәнді оқыту барысында студенттер қазақ тіліне тән 9 әрпінің жазылу ерекшеліктерін меңгереді, апострофтарға талдау жасайды, олардың белгілі дәрежеде араласуына ықпал ететін ұқсастығын біледі; қазақ тіліне тән әріптердің бұзылуын түзету ерекшеліктерін зерттейді және т.б. Сәйкесінше, арнайы педагогтарды жазбаша сөйлеу тілі бұзылыстарын түзетуге бағдарлай отырып даярлау жөніндегі модульдік білім беру бағдарламаларын қайта қарау орынды болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Лалаева Р.И. *Методика психолингвистического исследования нарушений речи: учебно-методическое пособие / Р.И.Лалаева.* - Санкт-Петербург: Наука-Питер, 2006. - 102 с.

2. Суртаева О.Н. *Подготовка педагога в организациях дополнительного профессионального образования к работе по преодолению дисграфии у обучающихся: диссертация - Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук.* - Санкт-Петербург, 2014.- 182 с.

3. Валиуллина Г.В. *Формирование компетентности учителей в вопросах диагностики и коррекции нарушений письма у младших школьников с учетом языковых особенностей региона (на примере Республики Татарстан).* - Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. - Москва, 2009. - 34 с.

4. Клейкина О.В. Организация коррекционной работы с детьми младшего школьного возраста с разными видами дисграфии // Развитие образования. – 2019. – № 4 (6). – С. 23-26.
5. Мовкебаева З.А. Вопросы подготовки педагогических кадров в Республике Казахстан к работе в условиях инклюзивного образования // Педагогика и психология. – 2013. - №2. – С.6-11.
6. Movkebayeva Z.A. Model of formation for readiness to work within inclusive education in teachers // International Journal of Environmental and Science Education, 2016, 11(11), P. 4680–4689
7. Bibigul D., Marina K., Alpysbayeva M., Nietbaeva G. Training a special teacher: Opinions and experience of teachers in the conditions of inclusive education. // Cypriot Journal of Educational Sciences, 2022, 17(3), P. 920–929.
8. Romanovska L., Janssen R., & Bonte, M. (2021). Cortical responses to letters and ambiguous speech vary with reading skills in dyslexic and typically reading children, *NeuroImage: Clinical*, 30, 102588, <https://doi.org/10.1016/j.nicl.2021.102588>
9. Joshi G.S., & Bouck E.C. (2017). Examining Postsecondary Education Predictors and Participation for Students with Learning Disabilities. *Journal of Learning Disabilities*, 50, 3–13. <https://doi.org/10.1177/0022219415572894>
10. Wicki W., Lichtsteiner S.H. (2018). Improvement of handwriting automaticity among children treated for graphomotor difficulties over a period of six months. *Journal of Occupational Therapy, Schools, & Early Intervention*, 11(2): 148–160. <https://doi.org/10.1080/19411243.2018.1432440>
11. http://esuvo.platonus.kz/#/register/education_program

References:

1. Lalaeva R.Ī. Metodika psiholingvističeskogo issledovaniya narušeni rechi: učeбно-metodičeskoe posobie / R.Ī.Lalaeva.-Sankt-Peterburg: Nauka-Piter, 2006. - 102 s.
2. Surtaeva O.N. Podgotovka pedagoga v organizasiah dopolnitelnogo profesionálnogo obrazovaniya k rabote po preodoleniu disgrafii u obučaiušihsä: disertasiya - Avtoreferat disertasiya na soiskaniya uchenoi stepeni kandidata pedagogičeskikh nauk. - Sankt-Peterburg, 2014.- 182 s.
3. Valiullina G.V. Formirovaniye kompetentnosti uchitelei v voprosah diagnostiki i koreksii narušeni pisma u mladših škölnikov s uchetom iazykovyh osobenosti regiona (na primere Respubliki Tatarstan). - Avtoreferat disertasiya na soiskaniya uchenoi stepeni kandidata pedagogičeskikh nauk. - Moskva, 2009. - 34 s.
4. Kleikina O.V. Organizasiya koreksionnoi raboty s detmi mladšego škölnogo vozrasta s raznymi vidami disgrafii // Razvitie obrazovaniya. – 2019. – № 4 (6). – S. 23-26.
5. Movkebaeva Z. A. Voprosy podgotovki pedagogičeskikh kadrov v Respublike Kazahstan k rabote v usloviyah inklüzivnogo obrazovaniya // Pedagogika i psihologia. – 2013. - №2. – S.6-11.
6. Movkebayeva Z.A. Model of formation for readiness to work within inclusive education in teachers // International Journal of Environmental and Science Education, 2016, 11(11), R. 4680–4689
7. Bibigul D., Marina K., Alpysbayeva M., Nietbaeva G. Training a special teacher: Opinions and experience of teachers in the conditions of inclusive education. // Cypriot Journal of Educational Sciences, 2022, 17 (3), R. 920–929.
8. Romanovska L., Janssen R., & Bonte, M. (2021). Cortical responses to letters and ambiguous speech vary with reading skills in dyslexic and typically reading children, *NeuroImage: Clinical*, 30, 102588, <https://doi.org/10.1016/j.nicl.2021.102588>
9. Joshi G.S., & Bouck E.C. (2017). Examining Postsecondary Education Predictors and Participation for Students with Learning Disabilities. *Journal of Learning Disabilities*, 50, 3–13. <https://doi.org/10.1177/0022219415572894>
10. Wicki W., Lichtsteiner S.H. (2018). Improvement of handwriting automaticity among children treated for graphomotor difficulties over a period of six months. *Journal of Occupational Therapy, Schools, & Early Intervention*, 11(2): 148–160. <https://doi.org/10.1080/19411243.2018.1432440>
11. http://esuvo.platonus.kz/#/register/education_program